

Sir William Schwenck Gilbert

sündis 18. novembril 1836. aastal. Gilbertid olid väga vana suguvõsa, ürikutes mainitakse neid juba 1500. aastal. W. S. Gilberti isa oli endine kirurg, temalt päris ta oma õelad ideed ja oskuse näha maailma pahupidi.

Gilbert oli väga andekas — oli väga suure lugemusega, joonistas hästi, oli vaimustunud teatrist ja kirjutas juba koolipõlves näidendeid, mida kaasõpilastega ette kandis. Proovis peale kooli mitut ametit (oli ajakirjanik, kontoriametnik), mis aga eriti midagi sisse ei toonud. Oma tööd ta vihkas, tal oli terav keel ja kaastöötajatega läbi ta ei saanud. Et pääseda kontorist, astus vabatahtlikuna armeesse, kus teenis välja kapteni aukraadi. Saanud 300-naelase päranduse, läks kohe erru ja hakkas advokaadiks. Kohtupraktikast sai ta rikkalikke kogemusi, mis hiljem kulusid ära libretode kirjutamisel.

Kirjanikuna alustas ta kaastöö tegemisega ühele naljalehele. Tema esimene lavateos oli «Dulcamara» (1866), paroodia Donizetti ooperi «Armujook» tegelastest. Järgnevatel aastatel kirjutas ta ca 70 lavatükki. Kuulsaks sai 1871. aastal mütolooilise komöödiaga «Pygmalion ja Galatea». Tänapäeval oleks ta unustusse vajunud, kui poleks tulnud tutvust Sullivaniga.

Kui analüüsida Sullivan ja Gilberti operettide kestva menu põhjusi, siis need peituvad nende vastandlikkuses inimestena.

Sullivan sai oma lihtsast ja musikaalsest kodust kaasa võime häälestada oma looming lihtsate inimeste südamete järgi. Ta ei häbenenud kunagi oma päritolu ja tema kohatine sentimentaalsus oli vastukaaluks Gilberti irooniale.

Gilbert oli väljapaistev mees (ka pikkuselt), peale satiiriku veel julgete mõtetega lavastaja, suurepärase maitsega, kes nõudis oma meetodite tunnustamist juba enne töö algust. See andis põhjust solvumistele ja kibestumistele. Gilbert vormis oma lavatähti ise, tuntud näitlejaid ei võtnud, kuna pidas neid juhitamatuteks.

Sullivan oli salongihärra — aupaklik, peenitsev, naiselik. Gilbert aga võimukas, maskuliinne, respektitu, skeptiline. Shakespeare'i ta jälestas ja ei suutnud kuidagi aru saada Sullivan Schuberti-vaimustusest.

Gilbert viibis kõikidel proovidel, oli näitlejatega järsk ja jäme, kuid ometi teda armastati ja austati. Sullivan ilmus alles viimastele proovidele, oli erakordselt viisakas ja — näitlejate hulgas mittepopulaarne. Esietendustel võttis ta naeratades vastu Londoni kõrgema seltskonna õnnitlusi, kuna Gilbert kadus avamängu ajal teatrist ja tormas ringi Londoni tänavatel, ilmudes alles eesriide viimasel avamisel tagasi.

Sir William Schwenck Gilbert kapteni paraadvormis

Kuigi Gilbert ja Sullivan hindasid kõrgelt teineteise loomingut ja nende koostöö kestis 25 aastat (tutvumisest 1869. aastal kuni «Suurhertsogi» esietenduseni 1896. a.), käis see läbi tülide, solvangute, leppimiste ja teravuste ahela. Kord teatas Sullivan, et ta ei «kavatse rohkem Gilberti ülemvõimu taluda» või, et «ega ma väntorel ole, et pidevalt kirjutada suudan» — siis Gilbert märatses. Kui aga Sullivan tõsteti aadliseisusse (1883) ja Gilbertist mindi mööda, siis oli Gilbert sügavalt solvunud. Läks vaja Richard D'Oyly Carte pidevat tohutut diplomaatilist oskust, et kogu see närvide mäng üle elada ja vastaseid lepitada.

Gilberti ja Sullivani koostööst sündis 13 operetti, oratoorium ja ooper «Thespis».

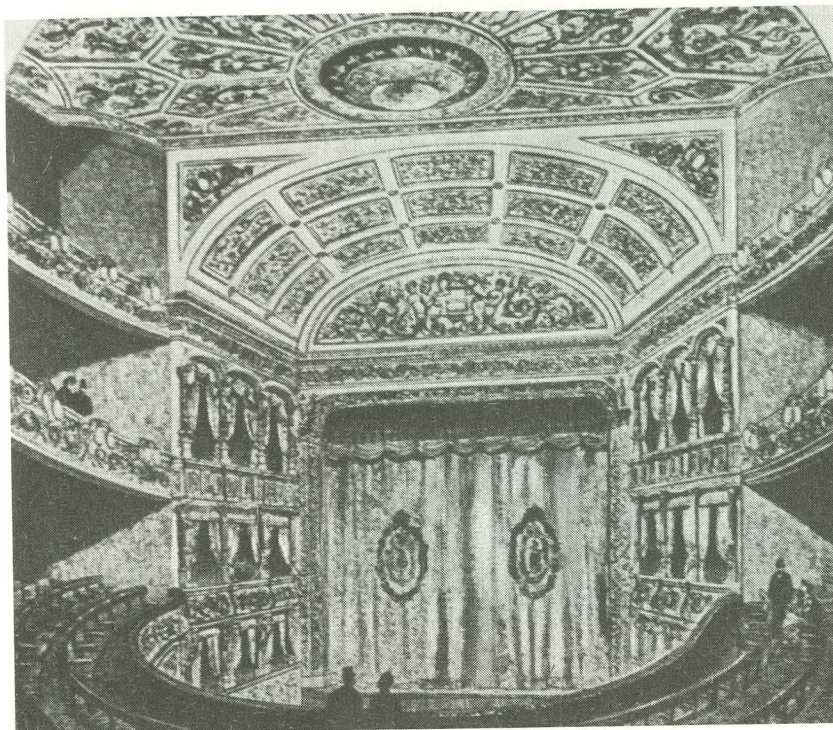
1907. aastal tõsteti rüütliks ka Gilbert, ta oli esimene inglise kirjanik, kes sai nii kõrge tunnustuse üksnes näidendite eest.

Gilbert suri 29. mail 1911. aastal südamerabandusse ujumisebasseinis.

Opereti saamisloost ja lavasaatusest

Ühel maikuu hommikul 1884. aastal kõndis Gilbert oma töökabinetis närviliselt edasi-tagasi. D'Oyly Carte oli teatanud, et «Printsess Ida» sissetulekud on langenud ja Savoy teater ootab uut teost. Järsku kukkus seinalt maha Jaapani mõök, mis seal juba aastaid oli rippunud. Äsja oli Gilbert «Times'ist» lugenud, et järgmisel kevadel on Londonis planeeritud suur Jaapani näitus. Töökabinetiist kuulus vägev «Heureka!» — ja oligi käes taust lemmikideele kirjutada satiir inglise bürokraatia pihta. Ühe ennelõunaga oli kondikava valmis. Edasi ei jätkanud ta aga mitte loo kirjapanekuga, vaid tegelaste otsimisega (kõigepealt leidis ta kolm väikest kasvu ühepikkust näitlejannat, kellest said kolm koolitüdrukut) ja efektsete stseenilahenduste (Jaapani aed, turg jne.) väljamõtlemisega. Alles siis kirjutas Gilbert täpse süžee, sedagi 11 varianti. Kokku sai sellest säravalt vaimukas raamat haaravate laulutekstidega, mida helilooja ka täielikult ära kasutas. Gilbert oli kogu opereti pikkinud täis aktuaalset satiiri inglise elust ja poliitikast, ent peitnud selle «originaalse jaapanluse» taha.

Seda jaapanlust säilitati ka lavastuses. Nii olid kostüümid tehtud täpsed koopiad — Mikaado oma, näiteks, tehti Jaapani keisri ametirüü järgi. Gilbert leidis Jaapani-näi-

Savoy teatri saal teatri alguspäevil. Foto ajakirjast «Illustrated Sporting and Dramatic News», 1881

tuselt geiša, kes pidi trupile õpetama jaapanlikku käitumist (kuidas kõndida, kuidas väljendada lehviku käsitlemisega erinevaid tundeid jne.).

Esietendus toimus 15. märtsil 1885. aastal Londonis Savoy teatris ja läks suure eduga. Sel aastal mängiti Londonis «Mikaadot» 672 korda. Lühikese aja olid trupid teel Euroopas, Austraalias, Ameerikas, Uus-Meremaal, Lõuna-Aafrikas. Euroopat haaras lausa «Mikaado»-hullus. Oli ka mitmeid kurioosseid juhtumeid. Näiteks Jaapani suursaadik Londonis esitas välisministeeriumile protestikirja oma keisri laimamise eest, tundud inglise esseist Quiller-Couch nimetas Gilbertit «sisemiselt bestiaalseks inimeseks», kuna ta Ko-Ko timukaameti oli võtnud täie tõsidusega. Kui New Yorgis taheti ilma autori loata operett lavale tuua, otsustas Carte oma trupi salaja üle ookeani saata ja neid ennetada. Ta oli ameeriklaste kavatsusest saanud kuulda Londoni kaubamaja-

Esimene Mikado —
Richard Temple
(1885)

dest, kust nende esindajad otsisid Jaapani kostüüme. Carte ostis kokku kõik Jaapaniga vähegi seostuvad riided nii Londonist kui ka Pariisist. Carte'l õnnestuski oma trupp New Yorki saata ja 1885. aasta augustikuus esitati «Mikado» inglise truppi poolt tohutu menuga. Etendus läks 430 korda.

Piraatlikud lavastused ja versioonid «Mikaadost» tekki- sid kui seened peale vihma ja Carte andis nad Ameerikas kohtusse. Tulemuseks oli uus kurioosum — kohtuotsus kõlas nii: «Kirjastamise õigus või mitte, aga ühelgi inglasel pole õigust otsustada, mida tõeline ameeriklane peaks austamal».

«Mikado» elas kõik protesteerimised üle ja 1896. aastal toimus Londonis opereti 1000. etendus. «Suveöö unenäo» kõrval sai «Mikaadost» enimmängitud inglise lava- teos. 1907. aastal keelas tsensuur tüki mängimise Jaapani protesti peale ära. Ometi lavastati seda jälle ja jälle — Londonis taastati «Mikado» 1919, 1926, 1952, 1982, isegi Tokios lavastati jaapani keeles 1948. aastal.

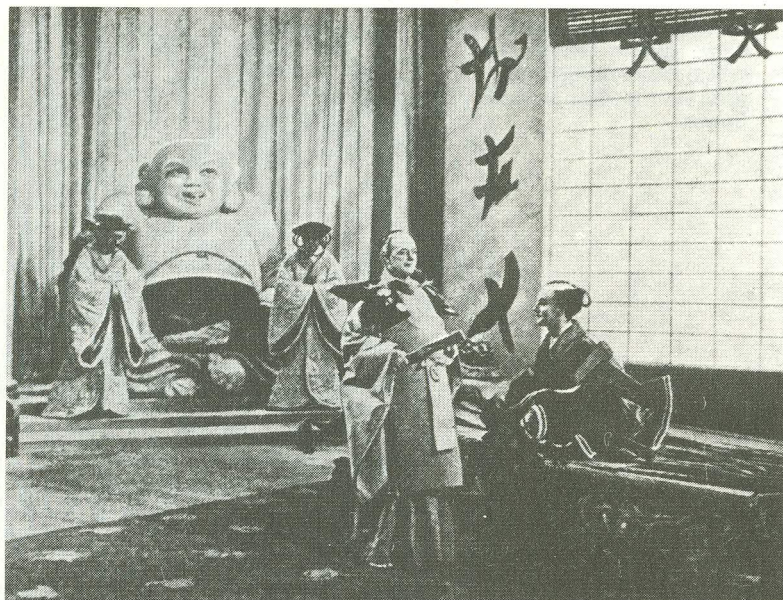
Teatrimees Richard D'Oyly
Carte (1844—1901), tänu
kellele ehitati Savoy teater ja
püsis koos tandem Sullivan-
Gilbert

Pärast Gilberti ja Sullivani autoriõiguste lõppemist 1950. aastal hakkasid ilmuma igasugused arranžeringud: Monte Carlo Vene ballett esitas 1955. aastal balletiversiooni, 1938. aastal tehti Inglismaal operetist film jne. Ameerikas olid aga kõikvõimalikud teksti- ja lavastusversioonid juba varem: 1938. aastal Chicagos neegrilise trupiga «The Swing Mikado», New Yorgis 1939. aastal «The Hot Mikado» jne.

Ka «Estonias» on «Mikado» olnud laval. 1911. aastal tõid selle välja Paul Pinna näitejuhina ja Adalbert Wirkhaus muusikjuhina, tõlge oli Aleksander Trilljärvelt. Paul Pinna mängis ise ülemtimukas Ko-Ko osa, Mikadona esines Gustav Avesson, Nanki-Poo oli Aleksander Blaubrik, Yum-Yum — Lully Wirkhaus, Katisha — Alma Veltmann, Titipu linna võimukandjaid Pooh-Bah'i ja Pish-Tush'i kehastasid Alfred Sällik ja Benno Hansen.

Kaader inglise filmist «Mikaado» (1983). Fotol Sydney Granville Pooh-Bah'i ja Martyn Green Ko-Ko osas

Opereti laulusõnade raamat «Estonia» teatri lavastuse aegu 1911. aastal (tiitelleht)

Kolm koolineit (Yum-Yum, Pitti-Sing ja Peep-Bo) Monte Carlo Vene trupi balletis «Mikaado» (1955)

Muusikanumbrid

I vaatus

1. Avalaul «Jaapan on meie kodumaa» (Meeskoor)
2. Nanki-Poo retsitatiiv ja laul «Mu saatus on siin ilmas. . .» (Nanki-Poo ja meeskoor)
3. «Me suur Mikaado, targeim mees» (Pish-Tush ja meeskoor)
4. Tertsett «Oi, vaene mees» (Pooh-Bah, Nanki-Poo ja Pish-Tush)

5. Koor «Tema Kõrgus Ülemtimukas» ja Ko-Ko laul kooriga «Sellest möödunud vaid kuu...»
6. Ko-Ko laul kooriga «Ühel päeval ohvrit vaja...»
7. Tütarlaste laul «Koolist koju noored neid»
8. Tertsett (Yum-Yum, Peep-Bo ja Pitti-Sing) ja koor «Nüüd läbi ongi koolitee»
9. Kvartett (Yum-Yum, Peep-Bo, Pitti-Sing ja Pooh-Bah) ja koor «Me teame, teame»
10. Yum-Yum'i ja Nanki-Poo duett «Armastada, armu tunda...»
11. Tertsett (Pooh-Bah, Ko-Ko ja Pish-Tush) «Siis raiutakse pea»
12. I vaatuse finaali
 - Ansambel ja koor «Me teie otsust veel ei tea»
 - Katisha laul «Kes veel, kui mina...»
 - Pitti-Sing ja koor «Nanki-Poo naiseks saab...»
 - Katisha laul «Nad surma saatsid mu õnne...»
 - Ansambel ja lõpukoor

II vaatus

1. Avalaul «Ootad, lõpuks käes ongi...» (Pitti-Sing ja tütarlaps)
2. Yum-Yum'i laul «Ma olen õnnelik»
3. Madrigal (Yum-Yum, Pitti-Sing, Nanki-Poo, Pish-Tush ja Pooh-Bah)
4. Tertsett «Küll on alles lood» (Yum-Yum, Nanki-Poo ja Ko-Ko)
5. Mikaado etteastelaul ja koor «Mul väga rõõmu teeb»
6. Mikaado laul kooriga «Humaansemat mikaadot pole vist olnud»
7. Tertsett ja koor «Kurjategija jubedalt rõõgatas» (Ko-Ko, Pish-Tush ja Pooh-Bah)
8. Ansambel «Kas võidab teatris voorus» (Mikaado, Pish-Tush, Pooh-Bah, Ko-Ko, Katisha ja Pitti-Sing)
9. Laul «Sest teie ju olete kaunishing» (Nanki-Poo, Ko-Ko, Pitti-Sing, Pish-Tush ja Pooh-Bah)
10. Katisha retsitatiiv ja laul «Kui julm on saatus mul»
11. Ko-Ko laul «Ükskord jõe ääres puuksal laulis...»
12. Katisha ja Ko-Ko duett «Ei ma öelda tea*»
13. II vaatuse finaali «Nanki-Poo'l on naiseks Yum-Yum» (Pitti-Sing, Yum-Yum, Nanki-Poo, Peep-Bo, Pooh-Bah, Ko-Ko, Pish-Tush ja koor)

*Tõlkinud Aino Otto

The Estonia Theatre

THE MIKADO

OR

THE TOWN OF TITIPU

Operetta in two acts by
Sir Arthur Seymour Sullivan

Libretto by Sir William Schwenck Gilbert

Translated by Kalle Hein

Adaptation and translation of lyrics

by Ago-Endrik Kerge

Première — 27 October 1990

Director
AGO-ENDRIK KERGE

Conductors
NORMAN ILLIS REINTAMM
 (Canada)
VELLO PÄHN

Designer
GEORG SANDER

Concert masters
ÜLLA MILLISTFER
JAANUS JUUL
NORMAN ILLIS REINTAMM

Choir master
ANNE DORBEK

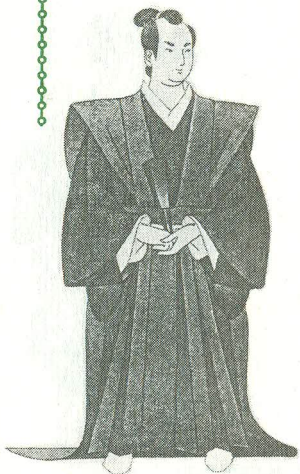
Assistant director
TIIT TRALLA

Choreography coach
BERTA KRUMM

Sets painted by
UNO KÄRBIS

Orchestra concert masters
MATI UFFERT
JAAK TORK
JAAN LAUR

Stage manager
VÄINO AREN

Cast

The Mikado, the Emperor of Japan — **KALJU KARASK**
TEO MAISTE

Nanki-Poo, his son, the wandering minstrel — **ANTS KOLLO**
MATI KÖRTS
ALAR HAAK

Ko-Ko, chief executioner of the town of Titipu — **ARVO LAID**
TIIT TRALLA
MART MIKK

Pooh-Bah, potentate in the town of Titipu — **VOLDEMAR KUSLAP**
HANS MIILBERG
VILLU VALDMAA

Pish-Tush, potentate in the town of Titipu — **ROSTISLAV GURJEV**
TÖNU KILGAS
ALAR HAAK

Yum-Yum, Ko-Ko's ward, Nanki-Poo's beloved — **SIRJE PUURA**
EVE RANDKIVI
ANNIKA TÖNURI

Pitti-Sing, Ko-Ko's ward, Yum-Yum's sister — **AIRI UDRAS**
SILVA VALDT

Katisha, a femme fatale at the imperial court — **MARIKA EENSALU**
ÜLLE TUNDLA

Citizens of Titipu, schoolgirls, retinue of the Mikado — choir of the Estonia Theatre.

The story takes place assumedly in Japan, but it might be just as well elsewhere, at a time close to ours.

